

آیا تشکیلات مصوب و شاغلین مراکز آموزشی، درمانی وابسته به دانشگاه علوم پزشکی ایران با معیارهای ملاک عمل همخوانی دارد؟

محمود باستانی تهرانی^{۱)}، فاطمه حسینی^{۲)}، خسرو خدادادیان^{۳)}

چکیده

سازماندهی نیروی انسانی و ایجاد یک تشکیلات مناسب و منسجم در مراکز آموزشی، درمانی از جمله اهداف مسؤولین و نهادهای ذیربط در طول سال‌های گذشته بوده و در این راستا معیارهای متفاوتی از مراجع مختلف اعلام گردیده است که هر یک دارای محاسن و معایب گوناگونی است. هدف مطالعه حاضر بررسی وضعیت نیروی انسانی شاغل در مراکز آموزشی، درمانی وابسته به دانشگاه علوم پزشکی ایران و مقایسه آن با معیارهای ملاک عمل است. این مطالعه بصورت توصیفی با استفاده از پرسشنامه‌های تنظیمی و مدارک موجود از جمله تشکیلات تفصیلی، در مراکز انجام شد. ابتدا پس از تهیه اطلاعات لازم، معیارهای ملاک عمل نیروی انسانی برای هر مرکز به تنهایی تهیه شده و سپس با شاغلین مورد مقایسه قرار گرفت. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که تعداد نیروهای پشتیبانی موجود بیشتر از معیارها است. در برخی از مراکز نیروی اصلی کمتر از معیار و در تعدادی دیگر بیشتر از معیار است و از طرفی نسبت مشاغل اصلی به پشتیبانی، طبق معیارها با یکدیگر همخوانی ندارند. نیروی انسانی شاغل در مراکز بطورکلی با هیچ یک از معیارها منطبق نیست و از طرفی معیارهای اعلام شده نیز در مقایسه نسبت به هم دارای اختلافات فاحشی هستند.

واژه‌های کلیدی: شاغلین مراکز آموزشی درمانی، تشکیلات مصوب، مشاغل اصلی، مشاغل پشتیبانی، معیارهای ملاک عمل

مقدمه

در بررسی هر سازمان افراد گوناگون در بخش‌های مختلف اجتماعی را مشاهده می‌کنیم که با تحصیلات، تجارب، تخصص‌ها، نیازها، خواسته‌ها، استعدادها و شخصیت‌های گوناگون گردهم آمده و در نحوه انجام

نیروی انسانی در معنی گسترده‌اش، عامل اولیه و مؤثری است که موجب توسعه یا عدم توسعه می‌شود (تسلیمی، ۱۳۷۹).

۱- مدیر دفتر امور پژوهشی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، (* مؤلف مسؤول)

۲- عضو هیأت علمی دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران

۳- مدیر دفتر آمار و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران

مقاصد سازمانی بکار گرفته شده‌اند (پرهیزگار، ۱۳۶۸).

بهره‌گیری مطلوب از سرمایه نیروی انسانی در سازمان‌ها نیازمند سازماندهی مناسب بوده و نیز ایجاد یک ساختار منطقی و معقول در گرو میزان اطلاعات و توانمندی مدیران آن سازمان می‌باشد. از آنجاکه مراکز آموزشی درمانی در میان دستگاه‌های دولتی نقش کلیدی و اهمیت بسزایی در میزان سلامت جسمی و روحی افراد جامعه دارند، دولت جمهوری اسلامی ایران به منظور کارآمد نمودن این مراکز طی سال‌های گذشته دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌های مختلفی را صادر نموده‌است تا در این رهگذر با اجرای طرح‌های متفاوت کارآیی آنها را به حداکثر برساند. از این رو آگاهی کامل از وضعیت دقیق نیروی انسانی موجود می‌تواند مدیران را در سازماندهی و تصمیم‌گیری یار و مددکار باشد. با توجه به موارد پیشگفت، این مطالعه با هدف ارزیابی وضعیت موجود نیروی انسانی در مراکز آموزشی درمانی و تعیین معیارهای ملاک عمل و مقایسه آن انجام یافته است.

روش پژوهش

این مطالعه بصورت توصیفی در سال ۱۳۷۹ در بین ده مرکز آموزشی درمانی وابسته به دانشگاه علوم پزشکی ایران و بدون نمونه‌گیری در کل جامعه انجام شد و اطلاعات لازم با استفاده از چند پرسشنامه به شرح زیر جمع‌آوری گردید:

- پرسشنامه حاوی مشخصات مراکز، تعداد اعضاء هیأت علمی، نیروی انسانی شاغل، تعداد انترن، استیجر، رزیدنت‌های تخصصی و فوق تخصصی، تعداد پست‌های اصلی و پشتیبانی و...

- لیست دیگری حاوی اسامی کلیه شاغلین اعم از رسمی، قراردادی، طرحی، شرکتی و... همراه با عنوان فعالیت آنان در مراکز.

- تشکیلات تفصیلی مصوب هر یک از مراکز همراه با شاغلین هر پست.

پس از جمع‌آوری اطلاعات بوسیله پرسشنامه‌ها بر اساس اطلاعات بدست آمده و تعداد تخت‌های مصوب و فعال هر یک از مراکز و بر اساس معیارهای موجود، نیروی انسانی هر یک از مراکز آموزشی، درمانی برآورد گردید. نحوه تلفیق معیارها با استفاده از نشریه شماره (۴) دفتر تشکیلات و روش‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و همچنین آئین‌نامه اجرایی ماده ۱۹۳ قانون برنامه سوم توسعه و قانون تعدیل نیروی انسانی بدست آمد. معیارهای بدست آمده با اطلاعات مندرج در فرم‌های اطلاعات مورد مقایسه و ارزیابی قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

نتایج بدست آمده در زمان مطالعه نشان داد که در مراکز مورد مطالعه تعداد پست‌های سازمانی مصوب برابر ۵۵۱۱ ردیف بوده که ۴۳۰۲ پست به مشاغل اصلی و تعداد ۱۲۰۹ ردیف آن به مشاغل پشتیبانی اختصاص داشته است.

در کلیه مراکز مورد مطالعه ۲۷۶۷ تخت مصوب و ۱۸۷۵ تخت فعال وجود داشت. نیروی انسانی مورد نیاز بر اساس تخت ثابت (مصوب) در مشاغل اصلی برابر ۴۶۸۲ نفر و در مشاغل پشتیبانی ۲۱۴۷ نفر برآورد گردید، ولی با در نظر گرفتن تعداد تخت فعال، نیروی انسانی مورد نیاز در کل مراکز در مشاغل اصلی ۳۱۵۱ نفر و در مشاغل پشتیبانی ۱۴۶۹ نفر محاسبه شد. وضعیت هر مرکز بطور جداگانه در جدول شماره (۱) نشان داده شده است.

پست‌های سازمانی مصوب حدود (۱۹ درصد) بیشتر از معیار ملاک عمل بر اساس تخت فعال و همچنین شاغلین پست‌های اصلی (۳۶/۵ درصد) و شاغلین پشتیبانی حدوداً (۴۸ درصد) بیشتر از معیار

بر مبنای تخت فعال است.

بحث

نسبت پست‌های اصلی به پشتیبانی در تشکیلات مصوب برابر ۳/۶ است، ولی نسبت شاغلین مشاغل اصلی به پشتیبانی در جامعه پژوهش برابر ۱/۴ نفر می‌باشد. در بین مراکز مورد مطالعه، تشکیلات مصوب مجتمع آموزشی درمانی حضرت رسول اکرم (ص) با نسبت شاغلین مشاغل اصلی به پشتیبانی ۵/۱ دارای بالاترین نسبت و مرکز آموزشی درمانی شهید مطهری با ۲/۳، کمترین نسبت را دارا می‌باشد. همچنین مجتمع آموزشی درمانی حضرت رسول اکرم (ص) با نسبت شاغل اصلی به پشتیبانی برابر ۱/۸ دارای بیشترین نسبت و مراکز آموزشی درمانی حضرت فاطمه (س) و شهید اکبرآبادی با نسبت برابر ۱، دارای کمترین نسبت هستند. جدول شماره (۲) این نسبت‌ها را در کلیه مراکز نشان می‌دهد.

چنانچه معیار مراکز مورد مطالعه با تخت فعال تعیین گردد، ملاحظه می‌شود پست‌های مصوب حدود (۱۹ درصد) بیشتر از معیار ملاک عمل است. این در حالی است که در یک تحقیق انجام شده در مراکز آموزشی درمانی دانشگاه علوم پزشکی همدان که فقط کادر پرستاری را مورد ارزیابی قرار داده، مشاهده می‌شود تشکیلات مصوب تقریباً $\frac{1}{4}$ معیارها است (روزبهرانی، ۱۳۷۶). علت اختلاف بدست آمده شاید بدلیل آن باشد که (الف): در مطالعه حاضر کلیه مشاغل ارزیابی شده ولی در مطالعه مشابه فقط مشاغل رسته بهداشتی درمانی مورد مطالعه قرار گرفته است. (ب): معیار تعیین شده در این مطالعه بر اساس تخت فعال است ولی در مطالعه مشابه دقیقاً مشخص نیست که تخت ثابت در نظر گرفته شده یا فعال، ولی برخی شواهد امر نشان می‌دهد که احتمالاً تخت مصوب ملاک مطالعه بوده است.

جدول شماره (۳) نشان می‌دهد بطور کلی (۴۹ درصد) پست‌های مصوب از معیار برنامه سوم توسعه بیشتر است و در مراکز مورد مطالعه مرکز شهید هاشمی‌نژاد با (۷۱ درصد) دارای بیشترین اختلاف و مرکز شهید اکبرآبادی با (۴۰ درصد) کمترین اختلاف را دارا می‌باشند. در مقایسه شاغلین با معیارهای مزبور ملاحظه می‌شود بطور کلی تعداد شاغلین (۴۷ درصد)، از معیار بیشتر است و مرکز شهید مطهری با (۵۶ درصد) دارای بیشترین و مرکز شهدای هفتم تیر با (۱۰ درصد) کمترین اختلاف را دارد. در مقایسه بین معیارها (جدول شماره ۱ و ۳) ملاحظه می‌شود، نیروی انسانی بر مبنای تخت فعال در کلیه مراکز تحت مطالعه مطابق معیارهای ملاک عمل ۴۶۲۰ نفر و مطابق معیارهای برنامه سوم توسعه ۲۷۸۸ نفر است. بنابراین حدود (۳۹ درصد) معیار ملاک عمل از معیار برنامه سوم توسعه بیشتر می‌باشد.

در مقایسه شاغلین مشاغل اصلی و معیار بر اساس تخت فعال، مشاهده شد که حدود (۲ درصد) نیروی انسانی در مشاغل اصلی از معیار کمتر است. در مطالعه مشابه که روی کادر پرستاری در دانشگاه علوم پزشکی لرستان انجام شده، ملاحظه می‌شود که نیروی اصلی حدود ۱۲ درصد از معیارها کمتر است (روزبهرانی، ۱۳۷۶). لازم به ذکر است که اختلاف بدست آمده شاید به دلیل نحوه تعیین معیار در دانشگاه و قدرت جذب کمتر در استان لرستان باشد.

در کلیه مراکز تحت مطالعه، نسبت نیروی انسانی اصلی به پشتیبانی برابر ۱/۴ است که این نسبت با قانون تعدیل نیروی انسانی مجلس شورای اسلامی مصوب ۲۷ فروردین ماه ۶۶ که تعداد کارکنان مشاغل اصلی را سه برابر پشتیبانی تعیین کرده، مغایر است. در مطالعه دیگر که در مراکز آموزشی درمانی دانشگاه قزوین صورت گرفته و نتایج آن در مجموعه مقالات

استانداردهای خدمات بهداشتی درمانی توسط سازمان تأمین اجتماعی در سال ۷۹ منتشر شده، این نسبت برابر ۱/۸ تعیین گردیده است که بطور کلی به وضعیت مراکز مورد مطالعه این پژوهش نزدیک می باشد ولی با نسبت قانونی فاصله دارد.

نتایج نشان می دهد که فقط (۶۷ درصد) از تخت های ثابت فعال هستند و (۳۳ درصد) از تخت ها دایر نمی باشند. این در حالی است که تشکیلات تفصیلی مراکز بر مبنای تخت مصوب طراحی و تأیید شده و شاغلین موجود هم بر اساس آن بکار گرفته شده اند. با عنایت به موارد پیشگفت ملاحظه می شود (۳۳ درصد) از نیروی انسانی هم باید کاهش یابد، زیرا این امر موجب بار شدن هزینه اضافی پرسنلی بردوش مراکز مورد مطالعه گردیده است.

جدول شماره (۳) اختلاف بین معیار برنامه سوم توسعه - ماده ۲۱ آئین نامه اجرایی ماده ۱۹۳ برنامه سوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی - را در مراکز تحت مطالعه با پست های سازمانی و شاغلین نشان می دهد. بطوری که در مجموع بین پست های سازمانی مصوب با معیارهای برنامه سوم توسعه حدوداً (۴۹ درصد) اختلاف وجود دارد. نکته قابل بحث آن است که این اختلاف در هر مرکز از (۴۰ تا ۷۱ درصد) در نوسان است. از طرفی در مطالعه مشابهی که در لرستان بر روی مشاغل پزشکی و پیراپزشکی انجام یافته، ملاحظه می شود که تشکیلات مصوب حدود (۷۲ درصد) از معیارها کمتر است و همچنین مطالعه در همدان نشان می دهد که پست های مصوب (۹۰ درصد) کمتر از معیارها می باشد (روزبانی، ۱۳۷۶). این اختلاف در بین مطالعه حاضر و پژوهش های انجام شده در همدان و لرستان احتمالاً از این موضوع ناشی می شود که در استان های مزبور فقط مشاغل رسته بهداشتی درمانی لحاظ شده ولی در این مطالعه کلیه مشاغل در نظر گرفته شده

است.

از مقایسه جداول (۱) و (۳) در مورد معیارهای ملاک عمل و برنامه سوم توسعه، ملاحظه می شود مجتمع حضرت رسول اکرم (ص) با ۳۶۰ نفر بیشترین اختلاف و مرکز شهید نواب صفوی با ۱۲۸ نفر کمترین اختلاف بین دو معیار را دارند، ولی در هر صورت بین دو معیار اعلام شده از سوی مراجع ذیصلاح اختلاف فاحش وجود دارد. البته علت این مغایرت ممکن است ناشی از مقاطع زمانی مختلف و دیدگاه های خاص افراد باشد، چرا که معیارهای ملاک عمل توسط کارشناسان تشکیلات وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در سال ۶۹ تنظیم شده ولی معیار برنامه سوم توسعه در سال ۷۹ به وسیله کارشناسان دیگری اعلام گردیده است. آنچه که قابل بحث است اهداف تدوین شده توسط مراجع مختلف است که شاید با هم همخوانی نداشته باشد و بازتاب آن چنین مغایرتی را در معیارهای نیروی انسانی مراکز بوجود می آورد.

نتیجه گیری

وجود معیارهای گوناگون، برنامه ریزان و مدیران را دچار سردرگمی می نماید. هر مرجعی با استدلال و نگرش و دیدگاه خاص خود وضعیت نیروی انسانی مراکز آموزشی، درمانی را بررسی می نماید. برخی از این مغایرت ها با هیچ منطقی سازگار نیست. نسبت های بدست آمده در مشاغل اصلی و پشتیبانی با هیچ یک از معیارها همخوانی ندارند و نیروهای پشتیبانی به مراتب بیشتر از حد مجاز بوده و تعداد نیروی انسانی شاغل با توجه به تعداد تخت فعال به مراتب بیشتر از میزان مورد نیاز است.

پیشنهادات

با توجه به نتایج بدست آمده موارد زیر پیشنهاد می گردد:

۴- کلاس‌های آموزشی برای کلیه مدیران و رؤسا و سرپرستان قسمت‌های مختلف مراکز آموزشی درهانی تشکیل شود و اهمیت سازماندهی مناسب و چگونگی استفاده مطلوب از کارکنان به آنها آموزش داده شود.

تقدیر و تشکر

از شورای پژوهش و معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ایران که این طرح را تصویب نموده و اعتبار لازم فراهم نموده، قدردانی می‌گردد.

از کلیه کارشناسان و همکاران دفتر امور پژوهشی و دفتر آمار و اطلاع رسانی پزشکی و دفتر تشکیلات، آموزش و بودجه برنامه‌ای دانشگاه، مدیران کلیه مراکز آموزشی درهانی تحت مطالعه، تشکر و قدردانی می‌گردد.

۱- گروهی از کارشناسان خبره پس از تحقیق و بررسی علمی و عملی و نیازسنجی دقیق، معیارهای مورد نیاز مراکز آموزشی درهانی را تهیه و ارائه نمایند تا به مراجع ذیصلاح پیشنهاد گردد.
۲- از آنجا که بر اساس ضوابط موجود عقد قرارداد با شرکت‌ها بصورت نفر کارگر منع قانونی دارد، لذا مناسب است گروهی آشنا به مشاغل پشتیبانی حجم این گونه فعالیت‌ها را در مراکز بررسی و تعیین نمایند تا طبق یک برنامه منظم و از پیش تعیین شده مراکز بتوانند با شرکت‌های خدماتی قرارداد منعقد نمایند.

۳- حداقل یک مرکز آموزشی درهانی بصورت نمونه انتخاب شود و بصورت علمی وضعیت نیروی انسانی آن مورد بررسی قرار گرفته و از نظر ساختار سازمانی بصورت درون دانشگاهی اصلاح شود و بازه آن مورد ارزیابی قرار گیرد تا در صورت

جدول شماره (۱): توزیع فراوانی نیروی انسانی برآورد شده مشاغل اصلی و پشتیبانی براساس معیار ملاک عمل در مراکز آموزشی درهانی مورد مطالعه، ۱۳۷۹.

ردیف	مراکز آموزشی درهانی		تعداد تخت		برآورد نیرو براساس معیار ملاک عمل		برآورد نیروهای اصلی و پشتیبانی با تخت فعال	
	ثابت	فعال	تخت ثابت	تخت فعال	اصلی	پشتیبانی	اصلی	پشتیبانی
۱	۲۵۱	۲۰۴	۶۲۵	۵۰۸	۴۲۳	۲۰۲	۳۴۴	۱۶۴
۲	۲۴۰	۱۵۳	۵۹۴	۳۷۹	۳۹۳	۲۰۱	۲۵۱	۱۲۸
۳	۸۶۰	۴۷۵	۱۹۴۲	۱۰۷۳	۱۴۰۹	۵۳۳	۷۷۸	۲۹۵
۴	۱۵۰	۱۲۰	۴۰۸	۳۲۶	۲۶۰	۱۴۸	۲۰۸	۱۱۸
۵	۱۸۸	۱۲۳	۴۹۶	۳۲۵	۳۳۰	۱۶۶	۲۱۶	۱۰۹
۶	۳۲۰	۲۳۳	۸۰۲	۵۸۴	۵۶۷	۲۳۵	۴۱۳	۱۷۱
۷	۱۸۰	۱۳۵	۴۶۵	۳۴۹	۳۰۷	۱۵۸	۲۳۰	۱۱۹
۸	۲۰۸	۱۴۸	۵۳۷	۳۸۲	۳۵۲	۱۸۵	۲۵۰	۱۳۲
۹	۲۵۰	۱۷۱	۶۱۸	۴۲۳	۴۲۶	۱۹۲	۲۹۱	۱۳۲
۱۰	۱۲۰	۹۵	۳۴۲	۲۷۱	۲۱۵	۱۲۷	۱۷۰	۱۰۱
	۲۷۶۷	۱۸۵۷	۶۸۲۹	۴۶۲۰	۴۶۸۲	۲۱۴۷	۳۱۵۱	۱۴۶۹

جدول شماره (۲): توزیع فراوانی و نسبت پست‌های اصلی به پشتیبانی براساس تشکیلات مصوب و شاغلین موجود مراکز آموزشی درمانی مورد مطالعه، ۱۳۷۹.

ردیف	مرکز آموزشی درمانی	نسبت‌ها			تشکیلات مصوب			شاغلین	
		اصلی	پشتیبانی	نسبت اصلی به پشتیبانی	اصلی	پشتیبانی	نسبت اصلی به پشتیبانی	اصلی	پشتیبانی
۱	فیروزگر	۳۹۶	۱۲۷	۳/۱	۳۵۳	۲۰۸	۱/۷		
۲	شهدای هفتم تیر	۴۶۰	۱۲۰	۳/۸	۳۰۹	۲۱۷	۱/۴		
۳	حضرت رسول اکرم (ص)	۱۱۸۹	۲۳۳	۵/۱	۸۹۲	۴۸۶	۱/۸		
۴	شهید مطهری	۲۸۵	۱۲۲	۲/۳	۲۲۸	۱۸۰	۱/۳		
۵	حضرت فاطمه (س)	۲۵۱	۱۰۱	۲/۵	۱۵۷	۱۶۰	۱		
۶	شهید اکبرآبادی	۴۳۱	۱۵۱	۲/۹	۲۸۴	۲۸۳	۱		
۷	حضرت علی اصغر (ع)	۲۹۲	۶۶	۴/۴	۱۹۸	۱۳۲	۱/۵		
۸	شهید هاشمی نژاد	۳۵۵	۷۳	۴/۹	۲۵۶	۱۶۶	۱/۵		
۹	شفایحیائیان	۴۳۱	۱۴۰	۳/۱	۲۵۹	۱۹۹	۱/۳		
۱۰	شهید نواب صفوی	۲۱۲	۷۶	۲/۸	۱۵۷	۱۴۸	۱/۱		
	جمع	۴۳۰۲	۱۲۰۹	۳/۶	۳۰۹۳	۲۱۷۹	۱/۴		

Management
And
Medical
Information

مدیریت
اطلاع‌رسانی
پزشکی

۳۷

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

